

حق برخورداری از وکیل مدافع در آیین دادرسی کیفری
(ایران، آلمان و اسناد بین‌المللی)

تألیف:

فریدبا خامسی پور

مدرس دانشگاه

عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)

محمود اشرافی

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)

مسعود حیدری

عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی واحد اصفهان (خوراسگان)

سرشناسه	: خامسی پور، فرسیما، ۱۳۷۱ -
عنوان قراردادی	: ایران. قوانین و احکام Iran. Laws, etc.
عنوان و نام پدیدآور	: حق برخورداری از وکیل مدافع در آیین دادرسی کیفری (ایران، آلمان و اسناد بین‌المللی) // تالیف فرسیما خامسی پور، محمود اشرافی، مسعود حیدری.
مشخصات نشر	: اصفهان : دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان، ۱۳۹۶.
مشخصات ظاهری	: ۲۵۱ ص: مصور (بخشی رنگی).
شابک	: ۹۷۸-۹۶۴-۱۰-۵۱۶۲-۶
وضعیت فهرست نویسی	: فیا
پادداشت	: کتابنامه.
موضوع	: وکلای دادرسی
موضوع	: Lawyers
موضوع	: آیین دادرسی جزایی - ایران
موضوع	: Criminal procedure -- Iran
موضوع	: آیین دادرسی جزایی، مطالعات تطبیقی
موضوع	: Criminal procedure -- Comparative studies
شناسه افزوده	: اشرافی، محمود، ۳۶۵ -
شناسه افزوده	: حیدری، مسعود، ۱۳۵۴ -
شناسه افزوده	: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد خوراسگان
رده بندی کنگره	: ۱۳۹۶ ج۲/ع ۱۱۷/ک
رده بندی دیویی	: ۰۳۳/۳۴۰
شماره کتابشناسی ملی	: ۵۰۷۰۰۳۳

عنوان: حق برخورداری از وکیل مدافع در آیین دادرسی کیفری (ایران، آلمان و اسناد بین‌المللی)
The Right to Defense Counsel in Criminal Procedure Law (Iran, Germany and International Documents)

مؤلفان: فرسیما خامسی پور (مدرس دانشگاه و عضو باشگاه پژوهشگران جوان و نخبگان دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)) - محمود اشرافی (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)) - مسعود حیدری (عضو هیئت علمی دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)).

ناشر: دانشگاه آزاد اسلامی، واحد اصفهان (خوراسگان)

ویراستاری، صفحه‌آرایی و طراحی جلد: فرسیما خامسی پور
شمارگان: ۱۰۰۰

تاریخ انتشار: ۱۳۹۶

نوبت چاپ: اول

لیتوگرافی، چاپ و صحافی: شکبیا - ایمان - آدینه

قیمت: ۲۱۵۰۰۰ ریال

پیشگفتار

هر گوشه این جهان تو را می‌جویم
در اوج سکوت هم تو را می‌گویم
ای جان جهان و جانم از تو سرشار
دست از طلب تو من مگر می‌شویم

ای که بنامت جهان آغاز شد

و قمر ما هم به نامت باز شد

امروزه حق برخورداری از اداری عادلانه، در زمره بنیادی‌ترین مصادیق حقوق بشر قرار می‌گیرد که در سطح بین‌المللی و از رهگذر بسیاری از اسناد بین‌المللی و منطقه‌ای حقوق بشر به رسمیت شناخته شده است. این مبانی و موازین بین‌المللی حقوق بشر یکی از مهم‌ترین عوامل تحولات در عرصه حقوق کیفری به حساب می‌آید. لذا در این فضای پرتحرک بین‌المللی به سوی اجرای عدالت و نهادینه‌سازی موازین حقوق بشر، یکی از ملاحظات بسیار ضروری به منظور تحقق دادرسی عادلانه و رعایت حقوق انسان‌ها، «حق برخورداری از وکیل مدافع» در فرایند دادرسی می‌باشد که بدون آن یکی از حقوق اساسی بشری یعنی حق برخورداری از دادرسی عادلانه به منصفه ظهور نخواهد رسید.

حق برخورداری از وکیل مدافع به عنوان یکی از حقوق دفاعی مهم در جریان دادرسی، همواره مدنظر نظام‌های حقوقی در سرتاسر جهان بوده و مستمراً بر اهمیت و حساسیت آن افزوده شده است. در عین حال، همواره خدشه‌دار شدن این حق بنیادین بشری، از جمله دغدغه‌های اصلی اداره‌کنندگان جامعه دموکراتیک از یک سو و عموم مردم از سوی دیگر بوده است. لذا رعایت حق مذکور از سوی مراجع تعقیب، تحقیق و دادرسی جهت امکان دفاع مناسب از سوی متهم و به منظور رعایت اصل تساوی طرفین در ابزار و امکانات یا تساوی سلاح‌ها، اصل انصاف و اصل

هم‌شان بودن مقام رسیدگی‌کننده و شخص تحت رسیدگی، به‌عنوان ارکان مهم حق دادرسی عادلانه که خود از ویژگی‌های اصلی حاکمیت قانون انگاشته شده است، ضروری می‌نماید. اهمیت و ضرورت دخالت وکیل در دعاوی، افزون بر نفعی که برای متهم دارد، به نفع عدالت و جامعه نیز می‌باشد، چه آنکه وکیل در عین حال که به عنوان بازوی مشورتی متهم عمل نموده و موجب بهره‌مندی وی از عدالت می‌شود، مانع محکومیت اشخاص بی‌گناه گردیده و به قاضی کمک می‌نماید تا ضمن کشف حقیقت تصمیم مناسبی را اتخاذ نماید تا آنجا که از وکیل به عنوان یکی از بال‌های فرشه عدالت یاد شده است.

در کتاب حاضر، از یک سو به بررسی حق برخورداری از وکیل مدافع با عنایت به تغییرات و تحولات صورت گرفته در قانون آیین دادرسی کیفری ایران با اصلاحات ۱۳۹۴، و از سوی دیگر به بررسی این حق در مقررات آیین دادرسی کیفری آلمان و با رویکردی به اسناد بین‌المللی پرداخته شده است. لذا در این کتاب سعی شده است ضمن تطبیق مقررات و قوانین دادرسی کیفری ایران و آلمان با قواعد بین‌المللی، رجوع اشتراک و افتراق و نیز مزایا و محدودیت‌های قوانین و مقررات دادرسی کیفری مربوط در زمینه تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع تبیین گردد. هر دو نظام دادرسی کیفری ایران و آلمان با تأثیرپذیری از الگوی جهانی دادرسی عادلانه و به تبعیت از روح کلی حاکم بر میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی در زمینه تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع، این حق را به عنوان یکی از مهم‌ترین حقوق بنیادین در قانون اساسی و مقررات دادرسی کیفری خود نهادینه نموده‌اند. لذا از حیث رفع مسائل مربوط به حق برخورداری از وکیل مدافع دارای نقاط اشتراک می‌باشند که این امر مبتنی بر مفاد اصلی و بنیادین کنوانسیون‌های بین‌المللی می‌باشد. لکن نحوه تضمین و اثربخشی حق برخورداری از وکیل مدافع و سطح نهادینه‌سازی سازوکارهای قانونی تضمین‌کننده این حق در هر کشور متفاوت می‌باشد.

مزایای متعدد نظام دادرسی کیفری آلمان، نکات ارزشمندی نیز برای ایران در مسیر بهبود قانون‌گذاری مرتبط با تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع ارائه می‌نماید. هم‌چنین، قانون آیین دادرسی کیفری ایران با اعمال تغییرات و تحولات مربوطه، هر چند در راستای رعایت حقوق و

آزادی‌های فردی و کرامت انسانی گام‌های مهمی نهاده است، لکن همچنان دربردارنده برخی ایرادات حقوقی و اجرایی و موارد ناقض دسترسی به وکیل مدافع به نحوی که ناقض فرایند دادرسی عادلانه است، می‌باشد. لذا کتاب حاضر، از رهگذر مطالعه تطبیقی صورت گرفته به ویژه متأثر از اسناد بین‌المللی و مقررات دادرسی کیفری آلمان، راهکارهایی به منظور بهبود قوانین و مقررات مربوطه در نظام حقوقی ایران و در راستای اعتلای تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع در فرایند دادرسی کیفری ارائه نموده است.

در پایان با گواهی به تنها دارنده عدل مطلق که همانا پروردگار است و با ایمان به حقوق راستینی که برای انسان به وجودیت اشرف مخلوقات و ترقی کرامت ذاتی وی لازم است، و ضمن یادآوری پایانی به رسالت خلیفه الله در بسط عدالت بر پهنه گیتی، امید است که روز به روز امثال به حقوق بشر در اکناف جهان رو به فزونی رفته و کشور متمدن و تاریخ‌ساز ایران نیز که قدیمی‌ترین منشور حقوق بشر در کارنامه خود دارد، اگر نه قافله سالار این سفر، که حداقل با این قافله هم‌سفر بشود.

بی‌شک اثر حاضر مانند هر اثر دیگری در خطا و نقص مبرا نیست. لذا پیشنهادات، انتقادات و رهنمودهای اربابان فضل و دانش در راستای افزودن نتایج علمی به اثر حاضر هدیه‌ای گران‌بها برای اینجانبان خواهد بود. امید است این نوشتار مفید افتد و خدایی به ارتقاء حقوق بشر و حمایت از حقوق انسانی به حساب آید.

فرسیم خامسی‌پور

محمود اشرافی

مسعود حیدری

پاییز ۱۳۹۶ خورشیدی

فهرست مطالب

۱۳	مقدمه
۲۵	فصل اول: مبانی حق برخورداری از وکیل مدافع در اسناد بین‌المللی
۲۸	مبحث اول: مبانی تاریخی تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع
۲۸	گفتار اول: زمینه تاریخی در منابع مکتوب
۳۰	گفتار دوم: پیشینه تاریخی در نظام‌های دادرسی کیفری
۳۱	بند اول: نظام دادرسی هماهنگ
۳۳	بند دوم: نظام دادرسی متشیع
۳۷	مبحث دوم: مبانی نظری تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع
۳۸	گفتار اول: رویکرد عدالت محور
۳۹	بند اول: حق برخورداری از دادرسی عادلانه
۵۷	بند دوم: اصل برائت
۵۸	بند سوم: اصل تضمین حق دفاع متهم
۵۹	بند چهارم: اصل برابری سلاح‌ها
۶۰	بند پنجم: اصل برابری افراد در برابر قانون و مراجع قضایی
۶۱	گفتار دوم: رویکرد فایده‌گرایانه
۶۲	بند اول: جلوگیری یا کاهش اشتباهات قضایی
۶۳	بند دوم: تسریع روند دادرسی و تأمین آزادی‌های مشروع
۶۳	بند سوم: پیشگیری از اقدامات خودسرانه دست‌اندرکاران نظام عدالت کیفری

- مبحث سوم: رویکرد اسناد بین‌المللی در قبال تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع ۶۶
- گفتار اول: حق برخورداری از وکیل مدافع در اسناد جهانی ۶۸
- بند اول: میثاق بین‌المللی حقوق مدنی و سیاسی ۶۹
- بند دوم: اعلامیه جهانی حقوق بشر ۶۹
- بند سوم: اصول بنیادین سازمان ملل متحد درباره نقش و کلا ۷۱
- بند چهارم: کنوانسیون ژنو در خصوص نحوه رفتار با اسیران جنگی ۷۲
- گفتار دوم: حق برخورداری از وکیل مدافع در اسناد منطقه‌ای ۷۴
- بند اول: اسناد اروپایی و آمریکایی ۷۴
- بند دوم: اسناد آفریقایی و آسیایی ۷۸
- گفتار سوم: اصول حاکم بر حق برخورداری از وکیل مدافع در اسناد بین‌المللی ۸۲
- بند اول: حق انتخاب وکیل ۸۳
- بند دوم: حق برخورداری از وکیل مدافع را آنان ۸۴
- بند سوم: ماهر و با تجربه بودن وکیل ۸۶
- بند چهارم: فوری بودن حق دسترسی به وکیل ۸۷
- بند پنجم: التزام دولت‌ها بر فراهم آوردن مصونیت و کلا در برابر انواع آزار و تهدید ۸۹
- بند ششم: مصونیت و کلا از تعقیب‌های مدنی و جزایی در قبال اعمال حرفه‌ای و تریش ۹۰
- بند هفتم: برجسب نخوردن وکیل ۹۰
- بند هشتم: حق ارتباط محرمانه با وکیل مدافع ۹۱
- بند نهم: حق برخورداری از زمان و تسهیلات کافی برای آماده‌سازی دفاعیه ۹۲
- بند دهم: حق احضار شهود در دادگاه ۹۴

فصل دوم: حق برخورداری از وکیل مدافع در قوانین و مقررات دادرسی کیفری ایران	۹۹
مبحث اول: پیشینه حق برخورداری از وکیل مدافع در نظام تقنینی ایران	۱۰۲
گفتار اول: حق برخورداری از وکیل مدافع در قوانین سابق آیین دادرسی کیفری	۱۰۴
بند اول: قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۲۹۱)	۱۰۵
بند دوم: قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۳۷۸)	۱۰۶
گفتار دوم: حق برخورداری از وکیل مدافع در سایر قوانین و مقررات موضوعه	۱۱۲
بند اول: قانون اساسی (مصوب ۱۳۵۸)	۱۱۴
بند دوم: مصوبه مجمع تشخیص مصلحت نظام (مصوب ۱۳۷۰)	۱۱۶
بند سوم: قانون احترام به آزادی‌های مشروع و حفظ حقوق شهروندی (مصوب ۱۳۸۳)	۱۱۷
بند چهارم: قانون مربوط به تشکیل دادگاه اطفال بزهکار (مصوب ۱۳۳۸)	۱۱۷
بند پنجم: قانون امور حسبی (مصوب ۱۳۱۹)	۱۱۸
بند ششم: قانون آیین دادرسی مدنی (مصوب ۱۳۰۹)	۱۱۹
مبحث دوم: حق برخورداری از وکیل مدافع در قانون آیین دادرسی کیفری (مصوب ۱۳۹۲)	۱۲۱
گفتار اول: ضرورت آگاهی متهم از حقوق شهروندی و اساسی خویش	۱۲۲
گفتار دوم: حق حضور وکیل و ملاقات با متهم	۱۲۳
گفتار سوم: لزوم تفهیم مکتوب حقوق متهم	۱۲۴
گفتار چهارم: حق حضور و دخالت وکیل در تحقیقات مقدماتی	۱۲۵
گفتار پنجم: تضمین حق دفاع متهم توسط وکیل مدافع	۱۲۷
مبحث سوم: حق برخورداری از وکیل مدافع در مراحل دادرسی کیفری ایران	۱۳۰
گفتار اول: مرحله پیش دادرسی	۱۳۲

- بند اول: مرحله نگهداری تحت نظر (تحقیقات پلیس) ۱۳۲
- بند دوم: مرحله تحقیقات مقدماتی (دادسرا) ۱۴۶
- گفتار دوم: مرحله دادرسی ۱۵۰
- مبحث چهارم: حق برخورداری از وکیل مدافع در آیین دادرسی محاکم اختصاصی کیفری ایران ۱۵۲
- گفتار اول: دادگاه نظامی ۱۵۴
- گفتار دوم: دادگاه انقلاب ۱۵۶
- گفتار سوم: دادگاه ویژه روحانیت ۱۵۸
- گفتار چهارم: دادگاه اطفال و جوانان ۱۶۱
- فصل سوم: حق برخورداری از وکیل مدافع در قوانین و مقررات دادرسی کیفری آلمان ۱۶۷
- مبحث اول: شناسایی نظام دادرسی کیفری آلمان ۱۷۰
- گفتار اول: منابع حقوقی آلمان ۱۷۱
- گفتار دوم: مراحل موجود در فرایند دادرسی کیفری آلمان ۱۷۴
- بند اول: مرحله تحقیقات ۱۷۵
- بند دوم: مرحله میانی ۱۷۶
- بند سوم: مرحله دادرسی ۱۷۷
- بند چهارم: مرحله تجدیدنظر ۱۷۸
- گفتار سوم: نقش وکیل مدافع در فرایند دادرسی کیفری آلمان ۱۸۲
- مبحث دوم: ابعاد تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع در نظام دادرسی کیفری آلمان ۱۸۵
- گفتار اول: حق برخورداری از وکیل مدافع در مراحل دادرسی کیفری آلمان ۱۸۶
- گفتار دوم: انتصاب اجباری وکیل مدافع ۱۸۹

- گفتار سوم: معاضدت قضایی ۱۹۴
- گفتار چهارم: انتخاب و صرف نظر از حق استفاده از وکیل مدافع ۱۹۸
- گفتار پنجم: دفاع مؤثر ۱۹۹
- بند اول: حق دسترسی به پرونده ۲۰۱
- بند دوم: حق داشتن فرصت مقتضی و تسهیلات کافی به منظور تهیه دفاعیه ۲۰۶
- بند سوم: حق ارتباط موکل با وکیل مدافع و محرمانه بودن ارتباطات ۲۰۷
- مبحث سوم: مشکلات نام دادگستری کیفری آلمان در زمینه تضمین حق برخورداری از وکیل مدافع ۲۱۰
- گفتار اول: محدودیت‌های موجود در مرحله تحقیقات ۲۱۱
- گفتار دوم: محدودیت‌های موجود در مرحله معاضدت قضایی ۲۱۱
- گفتار سوم: محدودیت‌های موجود در مرحله کیل مدافع در دادرسی کیفری ۲۱۲
- دستاوردهای فرجامین این پژوهش ۲۱۵
- منابع و مأخذ ۲۳۵